

1

1: Predstava brez primere! Svatovski ples para čopastega ponirka (*Podiceps cristatus*) vključuje tako ples prsi ob prsi, sočasne potope, plavanje drug proti drugemu, oglašanje in sunkovito obračanje glav v eno in drugo smer. Na vrhuncu obreda priplavata drug do drugega in dotikajoč se s prsmi stojita pokončno ter mrzlično ponavljata gibe s šopom gnezditvenega materiala v kljunu. foto: Damijan Koletnik

Pogled v levo, nato pogled v desno, zasuk z glavo nazaj in obredno popravilo perja. Enkrat, dvakrat, trikrat. Pogled partnerja, ki je vse to do podrobnosti ponovil, nato pogled naprej, vdih in zalet. Sledi dolg sinhron tek po vodi, pri katerem oba hitro zamahujeta z nogami in se pri tem odrivata naprej. Tečeta popolnoma vzravnana, z izrazito ukrivljenim vratom. Na koncu se sočasno potopita. Svatovanje s popolno usklajenostjo včasih zelo zapletenih gibov je vsekakor svojevrstna paša za oči, še posebej, kadar je v ples vpletenih več osebkov. Takšno svatovanje je značilno za rod ponirkov *Aechmophorus* iz Severne Amerike.

Ponirki Slovenije

// Dejan Bordjan

Tudi naš čopasti ponirek (*Podiceps cristatus*) v zahtevnosti svatovske predstave ne zaostaja za ameriškim sorodnikom. Poleg bistveno bolj kompleksnih gibov par v ples vključuje še gnezditveno gradivo. Vrhunec svatbenega rituala pri čopastem ponirku je ples prsi ob prsi. V tem plesu se par z nekaj sočasnimi gibi potopi in na plan priplava s šopom vodnih rastlin. Hitro plavata drug proti drugemu, se oglašata in obračata glavo v eno in drugo smer. Ko priplavata drug do drugega, se dvigneta. Tako dotikajoč se s prsmi stojita pokončno in mrzlično ponavljata gibe, seveda s šopom rastlinja v kljunu. Zaradi hitrega zamahovanja z nogami se okoli njiju ustvari še lepa kulisa iz kapljic. Svatovanje v najintenzivnejši obliki poteka le kratek del leta. V preostalem delu leta ponirki bolj ali manj mirno preživijo v skrbi za mladiče in v podvodnem lovu.

Navezani na vodo, a za preživetje potrebujejo tudi kopno

Ponirki so zelo dobro prilagojeni življenju v vodi, v kateri prebijejo večino časa. Kljub navezanosti na vodo pa morajo vsaj del svojega življenja nujno preživeti tudi na kopnem. Predvsem to velja za čas gnezdenja, a tudi za počivanje in gretje na soncu. Slednje je značilno za manjše vrste, med katere spada tudi mali ponirek (*Tachybaptus ruficollis*). Zaradi daleč nazaj segajočih nog glede na telo so na kopnem precej nerodni in pridejo ven le na mestih, varnih pred plenilci. To so veje, štori, skale in plavajoče rastline sredi vode. Praviloma se pred plenilci obvarujejo s potopom v vodo, kjer lahko zdržijo tudi več minut. Manjše vrste izplavajo med obrežnim rastlinjem. Tako jih tudi opazovalci zlahka izgubijo iz vidnega polja. Ponirki najpogosteje naseljujejo plitva in s hranili bogata jezera z obilico vodnih in obvodnih rastlin. Najdemo jih tudi v zaprtih, plitvih zalivih in počasi tekočih rekah. Pozimi se pogosto preselijo na morske obale, kjer se lahko zberejo v večjem številu.

Prehrana ponirkov

Vodni organizmi sestavljajo praktično ves plen ponirkov. Pri večjih vrstah so to v glavnem ribe, pri manjših pa vodni nevretenčarji. Tako čopasti ponirek lovi večinoma ribe, medtem ko so glavnina prehrane malega ponirka v gnezditvenem obdobju ličinke vodnih žuželk. Neredko ponirki lovijo z več zaporednimi potopi, ki si lahko sledijo tudi na deset sekund. Posebnost v prehrani ponirkov je perje, ki si ga včasih privoščijo v kar velikih količinah. S tem si prebavila zaščitijo pred ostrimi ribjimi kostmi, ki jih pogoltnejo kar cele. Zato je pogosto prvi obrok mladiča kar starševo perjo.

Razširjenost ponirkov

Evolucijsko naj bi bili ponirki zelo stara skupina ptic, ki je poselila večino vodnih teles na vseh kontinentih z izjemo Antarktike. Najstarejši fosil ponirku podobne ptice so našli v Čilu. Njegovo starost so ocenili na 80 milijonov let, kar sega še v čas dinosavrov. Vrste iz rodu *Podiceps* pa so se pojavile že v oligocenu pred več kot 30 milijoni let. Toda kljub veliki razširjenosti je danes znanih vsega

skupaj le 22 vrst ponirkov. Sicer le osem vrst izmed teh velja za ogrožene, med njimi pa naj bi tri že izumrle, za kar so bili glavni razlog vnosi tujerodnih vrst rib. Posebej zanimiv je primer izumrle vrste *Podilymbus gigas*, ki je naseljeval jezero Atitlan v Gvatemali. Zaradi geografske omejenosti je bila populacija vrste že v začetku majhna. Njen upad se je pričel z vnosom dveh tujerodnih vrst rib iz rodu *Micropterus*. Zaradi tekmovanja za hrano in neposrednega plenjenja mladičev je populacija ponirka v petih letih upadla z 200 na 80 osebkov v letu 1965. Z obsežno naravovarstveno akcijo se je število ponirkov do leta 1973 ponovno dvignilo na 210 osebkov. Leta 1976 pa je bil v Gvatemali močan potres, zaradi katerega se je gladina jezera znižala za pet metrov, in leta 1983 je populacija ponirka štela samo še 32 osebkov. Dokončno izumrtje je prinesel nekontroliran lov, zapletanje ponirkov v ribiške mreže, sekanje trstič ter hibridizacija s progastokljunim ponirkom (*Podilymbus podiceps*).

Mali ponirek (*Tachybaptus ruficollis*)

Mali ponirek je naša najmanjša vrsta ponirka (23-29 cm), ki je hkrati tudi najpogostejša in najbolj razširjena. Prehranjuje se v glavnem z vodnimi nevretenčarji ter s paglavci žab in mladimi rib. Manj znan, vendar zelo zanimiv je njegov lov na leteče žuželke, na primer kačje pastirje, ki jih ulovi kar v letu s skokom iz vode.

Med našimi ponirki je mali ponirek tudi najbolj glasen, saj ga pogosto prej slišimo kot vidimo skritega med vodnim rastlinjem. Še posebej pevsko aktiven je v gnezditvenem obdobju, ko par svatuje z značilnim smehu podobnim oglašanjem. Mladiči prvi teden po izvalitvi preživijo večino časa na gnezdu, kjer veliko časa prebije tudi eden od staršev. S tem sicer nadomestijo nošenje na hrbtu, ki je bolj značilno za večje vrste.

Pojavljanje v Sloveniji: Mali ponirek se v Sloveniji pojavlja praktično na vseh stoječih vodnih telesih z vsaj nekaj obrežnega rastja. Pozimi je pogost tudi na rekah, kjer se v večjih skupinah navadno zadržuje v bližini brezín. Največ malih ponirkov pri nas gnezdi na zadrževalniku Medvedce in Cerkniškem jezeru, kadar je dovolj vode. Med obratovanjem Tovarne sladkorja Ormož je bil številčen tudi v bazenih za odpadne vode, večje število jih gnezdi tudi v novonastalem Naravnem rezervatu Škocjanski zatok. Pozimi je najštevilčnejši na Dravi, Srednji Savi, Krki in Cerkniškem jezeru.

Čopasti ponirek (*Podiceps cristatus*)

Čopasti ponirek je naša največja vrsta ponirka (46-51 cm), ki naseljuje predvsem z ribami in hranili bogata ter plitva jezera. Navadno gre za večja vodna telesa, ki so vsaj ob robu dobro porasla z obvodnim rastlinjem. Čeprav praviloma gnezdi posamič, je zanj značilno tudi polkolonijsko gnezdenje, ko več parov splete svoja gnezda v neposredni bližini. Občasno, tudi pri nas, lahko opazujemo več deset gnezd na razmeroma majhnem prostoru, na primer na Račkih ribnikih, na zadrževalniku Medvedce in Cerkniškem jezeru. Polkolonijsko gnezdenje je zanimivo tudi zaradi tega, ker čopasti ponirki svoj teritorij agresivno

2

3

2: Čopasti ponirek (*Podiceps cristatus*) – odrasel v zimskem perju
foto: Geoffrey Gilson

3: Čopasti ponirek – odrasel v poletnem perju
foto: Tone Trebar

4: Rjavovrati ponirek (*Podiceps grisegena*) – odrasel v zimskem perju
foto: Gregor Bernard

5: Rjavovrati ponirek - odrasel v poletnem perju
foto: Ralph Hocken

5

6

8

4

7

6: Mali ponirek (*Tachybaptus ruficollis*) - odrasel v zimskem perju
foto: Tina Petras Sackl

7: Mali ponirek - odrasel v poletnem perju
foto: Matej Vranič

8: Mladiči čopastega ponirka
foto: Ivan Esenko

9: Mladiči malega ponirka
foto: Arpit Deomurari

9

10

10: Črnovrati ponirek (*Podiceps nigricollis*) - odrasel v zimskem perju
foto: Jure Bizjak

11: Črnovrati ponirek - odrasel v poletnem perju
foto: Piet Munsterman / Saxifraga

11

branijo. Tako pozimi kot poleti je čopasti ponirek po zatilju in hrbtu črno rjav, po bokih sivo rjav, po prsih in trebuhu pa bel. V primerjavi z zimskim perjem ima poleti na glavi dva črna čopka in dva kostanjevo rjavo-črna zalizca. Kot edina vrsta ponirka pri nas ima pozimi rožnat kljun.

Pojavljanje v Sloveniji: Čopasti ponirek gnezdi na večjih vodnih telesih po vsej Sloveniji. Največ jih gnezdi na zadrževalniku Medvedce, Račkih ribnikih in na Cerkniškem jezeru. Na slednjem je gnezdenje sicer močno odvisno od vodnih razmer na jezeru. Pozimi se najpogosteje zadržuje na velikih rečnih akumulacijah ter na morju, v manjšem številu tudi na Cerkniškem jezeru ter na počasi tekočih rekah.

Rjavovrati ponirek (*Podiceps grisegena*)

Ob nepisanem pravilu, da bolj ko je ptica pisana, manj spevno je njeno oglašanje, je rjavovrati ponirek (40-46 cm) prava potrditev tega pravila. Črna kapa, zatilje ter hrbet, rumena baza kljuna, rdeče rjava vrat in prsi ter bela lica so v močnem kontrastu z njegovim svatovanjem. Svatovsko in območno oglašanje na moč spominja na prašičje kručenje. Pri nas ga lahko slišimo v drugi polovici marca na Cerkniškem jezeru. Rjavovrati ponirek naseljuje večji del severnega zmernega pasu. V nasprotju s čopastim ponirkom ima raje manjše in bolj zaraščene vodne površine.

Pojavljanje v Sloveniji: Rjavovrati ponirek je v Sloveniji maloštevilen gnezdilec Cerkniškega jezera, ki je eno najbolj zahodnih gnezdišč te vrste. V času selitve se najpogosteje pojavlja na dravskih akumulacijah, medtem ko je na obali dokaj reden prezimovalec.

Zlatouhi ponirek (*Podiceps auritus*)

Zlatouhi ponirek (31-38 cm) je najbolj severno razširjena vrsta ponirka. Naseljuje namreč severni rob severnega zmernega pasu. V Evropi gnezdi tudi na samem severu Skandinavije. V svatovskem perju ima črno teme, zatilje,

hrbet ter velike zalizce, ki so po obliki podobni tistim pri čopastem ponirku. Vrat, prsi in boki so kostanjeve barve, čez rdeče oči in na straneh glave pa so zlato rumena peresa. Pozimi, ko ga najdemo predvsem na morskih obalah, je zelo podoben nekoliko manjšemu črnovratemu ponirku.

Pojavljanje v Sloveniji: Zlatouhi ponirek je pri nas najredkejša vrsta ponirka. Kljub vsemu je vsako leto opazovan vsaj kakšen osebek, najpogosteje v hladnem delu leta na Obali ter na velikih akumulacijah na Dravi. Redko posamezni osebek tudi prezimuje. Največje število zlatouhih ponirkov, in sicer 15, je bilo opazovanih leta 1996 na Cerkniškem jezeru.

Črnovrati ponirek (*Podiceps nigricollis*)

Črnovrati ponirek je manjši (28-34 cm) črn ponirek z rdečim očesom, kostanjevimi boki in rumenimi peresi ob straneh glave. Pozimi je brez rumenih naglavnih peres, kostanjevih bokov ter črnine na vratu in prsih, obdrži pa rdeče oko. Naseljuje plitva in s hranili bogata jezera z veliko vodnimi rastlinami. Zelo mu ustreza bližina kolonjskih vrst, predvsem rečnega galeba (*Chroicocephalus ridibundus*), navadne (*Sterna hirundo*) ali močvirskih čiger (*Chlidonias*). V bližini teh kolonij gnezdi v bistveno višjem številu. Črnovrati ponirek je razširjen po večjem delu severnega zmernega pasu, razpršeno pa tudi na območju južne Afrike.

Pojavljanje v Sloveniji: V Sloveniji je redkejši gnezdilec. Doslej je bila njegova gnezditve potrjena na vsega treh lokacijah, na Hraških mlakah, lagunah za odpadne vode pri Ormožu ter na zadrževalniku Medvedce. Verjetno gnezdi še na enem izmed Teharskih jezer pri Celju. Na nobeni od teh lokacij ni reden gnezdilec, na Hraških mlakah, kjer je bila prva potrjena gnezditve, pa verjetno ne gnezdi več. Pogostejši je med selitvijo, ko jih je predvsem spomladaj moč opazovati tudi več kot sto skupaj. Prezimuje na velikih rečnih akumulacijah, Cerkniškem jezeru ter predvsem na obali. ●

12

13

→ Višina članarin leta 2012

Spoštovane članice in člani, zahvaljujemo se vam za pomoč in podporo v letošnjem letu, saj smo skupaj opravili veliko dobrega za ptice in naravo. Želimo si, da bi ostali z nami tudi v letu 2012.

Sporočamo vam, da je upravni odbor društva za leto 2012 potrdil naslednje višine članarin:

polna z Acrocephalusom	38 EUR
polna brez Acrocephalusa	32 EUR
znižana z Acrocephalusom	26 EUR
znižana brez Acrocephalusa	19 EUR
družinska z Acrocephalusom	45 EUR
družinska brez Acrocephalusa	38 EUR
podporni član	160 EUR in več
prijatelj rezervata	100 EUR

Poziv za plačilo članarine za leto 2012 boste prejeli v začetku prihodnjega leta.

→ Vpišite se v e-skupino Ljubitelji ptic

Če želite prejemati naša obvestila o društvenih dogodkih ali prispevati svoje izkušnje oziroma mnenja, povezana s pticami in naravo, če želite prebrati, kakšne dogodivščine so izkusili drugi člani društva, si ogledati njihove fotografije ipd., potem vas vabimo, da se vpišete na skupino Ljubitelji ptic, in sicer na ljubitelji-ptic-subscribe@yahoogroups.com.

→ Ornitološka šola za učitelje

Vabimo vas, da se tudi v šolskem letu 2011/2012 udeležite **Ornitološke šole za učitelje**. Tokrat bo prvič potekala v okviru formalnega izobraževanja učiteljev v organizaciji Zavoda RS za šolstvo.

Namen Ornitološke šole je predstaviti možnosti za doseganje ciljev v vzgojni izobraževalnem procesu s pomočjo opazovanja in raziskovanja ptic ter usposobiti udeležence za samostojno opravljanje terenskega dela na področju ornitologije v okolici šol.

Ciljna skupina so učitelji naravoslovnih predmetov v osnovni in srednji šoli, mentorji mladinskih raziskovalnih nalog in naravoslovnih krožkov ter drugi pedagoški delavci.

Ornitološka šola bo potekala **marca** ali **aprila 2012** v Ljubljani. Rok za prijavo je **20.1.2012**.

Način prijave: Prijavite se lahko s prijavnico na spletni strani Zavoda RS za šolstvo (www.zrss.si) ali Ministrstva za šolstvo in šport (<http://lim1.mss.edus.si/katis/>). Izobraževanje z naslovom »Opazovanje in proučevanje ptic« najdete v Katalogu programov nadaljnega izobraževanja in usposabljanja strokovnih delavcev v vzgoji in izobraževanju na strani 65.

Več informacij dobite v pisarni DOPPS na številki 01/426 58 75 ali na e-naslovu eva.vukelic@dopps.si.

12. Zlatouhi ponirek (*Podiceps auritus*) - odrasel v zimskem perju
foto: Larry Kay

13: Zlatouhi ponirek - odrasel v poletnem perju
foto: Sigmundur Ásgeirsson